

Rozumienie pracy w Konstytucji RP – próba rekonstrukcji pojęcia

STRESZCZENIE

W artykule podjęta zostanie próba rekonstrukcji pojęcia pracy w kontekście polskiego systemu prawnego. Ponadto przedstawiona będzie krytyka zbyt wąskiego rozumienia pracy powiązana z propozycją konsekwentnego zastosowania się do naczelnych zasad Konstytucji RP (zasady dobra wspólnego oraz zasady godności człowieka), które prowadzi do głębszego rozumienia pracy także na gruncie prawa. Wydaje się, że jedynie w taki sposób można przedstawiać pojęcie pracy jako zagadnienie istotne w funkcjonowaniu państwa.

→ **SŁOWA KLUCZOWE** – KONSTYTUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ, SYSTEM PRAWNY, ZASADA GODNOŚCI CZŁOWIEKA, ZASADA DOBRA WSPÓLNEGO, KOMPETENCJE

SUMMARY

Understanding of work in the Polish Constitution – an attempt at reconstructing the concept

The paper aims at reconstructing the concept of work in the context of the Polish legal system. Moreover, the author presents the criticism of too narrow understanding of work associated with the proposal of consistent compliance with the guiding principles of the Polish Constitution (the principle of the common good and the principle of human dignity), which leads to a deeper understanding of work as a matter of law. It seems that it is the only possible way to introduce the concept of work as an important issue in the functioning of the state.

→ **KEYWORDS** – CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF POLAND, LEGAL SYSTEM, PRINCIPLE OF HUMAN DIGNITY, PRINCIPLE OF COMMON GOOD, COMPETENCIES

1. Pojęcie pracy w polskim systemie prawnym pojmowane jest w bardzo wąskim znaczeniu, jako świadczenie pracownika pracującego na podstawie umowy o pracę. Takie ujęcie sprawia, że praca wykonywana przez osoby nie zatrudnione na umowę o pracę nie może być w sensie formalno-prawnym nazywana pracą, co w konsekwencji oznaczać może ograniczenie odpowiedzialnej ochrony gwarantowanej przez ustawę zasadniczą. Pomimo dość szerokiego ujęcia zagadnienia pracy w Konstytucji RP, w ustawach dominuje podejście prawno-socjalne oraz ograniczenie do rozumienia pracy jako przedmiotu stosunku pracy. Warto zatem zasygnalizować, że z polskiej Konstytucji można interpretować pojęcie pracy na dwa sposoby, szerszy i zawężony. Po pierwsze, przy wzięciu pod uwagę wszystkich przepisów, które powinny mieć wpływ na określenie tej kategorii (art. 24 w powiązaniu z przepisami rozdziałów I i II oraz przy uwzględnieniu *Preambuły*). Po drugie, przy zredukowaniu pojęcia pracy do pozycji jednego z praw socjalnych, które jest istotnym zabezpieczeniem materialnym każdego obywatela (art. 24 w powiązaniu z przepisami rozdziału II). Na usprawiedliwienie dominującej interpretacji trzeba przyznać, że jest ona prostsza w zastosowaniu zarówno przez ustawodawcę (przy stanowieniu aktów prawnych), jak i organy stosowania prawa, a także przez pozostałych adresatów prawa. Ta węższa interpretacja pojęcia pracy wiąże się przede wszystkim z regulacjami z dziedziny polityki społecznej i prawa pracy. Wydaje się, że w języku potocznym także wiodąca jest zredukowana interpretacja, co może być kolejnym dowodem na duży wpływ sformalizowanego języka prawnego na język potoczny.

2. Warto zatem dokładnie przeanalizować, w jaki sposób najwyższy akt prawny Rzeczypospolitej Polskiej odnosi się do pojęcia pracy. W pierwszej kolejności trzeba zwrócić uwagę na *Preambułę*, w której znajduje się m.in. określenie wdzięczności „naszym przodkom za ich pracę”¹. Obok podkreślenia wartości walki o niepodległość podejmowanej przez pokolenia Polaków, Konstytucja wskazuje także znaczenie pracy wielu pokoleń dla współczesnego Państwa. Wobec tego należy po lekturze wstę-

¹ Por. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.), *Preambuła*: „(...) my, Naród Polski – wszyscy obywatele Rzeczypospolitej, (...) wdzięczni naszym przodkom za ich pracę, za walkę o niepodległość okupioną ogromnymi ofiarami, za kulturę zakorzenioną w chrześcijańskim dziedzictwie Narodu i ogólnoludzkich wartościach. (...)”.

pu do polskiej ustawy zasadniczej uznać, że ważne powinności wobec Rzeczypospolitej Polskiej wiążą się zarówno z bogatą tradycją insurekcyjną (zgodnie z nią należy stanąć w obronie zagrożonego państwa), jak i z tradycją pozytywistyczną (eksponującą solidną pracę jako wyraz patriotyzmu). Oczywiście, nie sposób przy takim ujęciu pracy przedstawiać jej w sposób zredukowany tylko do przepisów prawa pracy. Można (i należy) podejść do tak przytoczonego zagadnienia pracy ujmując je w kontekście realizacji dobra wspólnego. Jeśli Rzeczpospolita Polska (jej obywatele) w najważniejszym akcie prawnym wyraża wdzięczność „przodkom” (poprzednim pokoleniom) za ich pracę, to tym samym przyznaje, że ta praca ma wymiar ponadindywidualny. Jej efekty nie służą tylko wykonawcy (i jego najbliższemu), ale przyczyniają się na rzecz całej wspólnoty – tworząc jej dziedzictwo. Nie sposób słów zawartych w *Preambule* traktować jako zbioru luźnych deklaracji, jest ona bowiem integralną częścią Konstytucji RP, a jej doniosły charakter jest uznawany przez najważniejsze organy państwowe² oraz doktrynę prawa konstytucyjnego³. Trzeba jednak przyznać, że fragment dotyczący pracy rzadko jest poruszany w literaturze prawniczej⁴ poza publikacjami poświęconymi ochronie zabytków⁵, które przedstawiają kulturę materialną m.in. jako efekt pracy minionych pokoleń.

² Por. M. Stefaniuk, *Preambuła do Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2003/2004, Sectio G, Vol. L/LI, s. 205.

³ Por. B. Banaszak, *Porównawcze prawo konstytucyjne współczesnych państw demokratycznych*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2007, s. 111-112; Por. L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Liber, Warszawa 2003, s. 44; Por. M. Granat, *Prawo konstytucyjne w pytaniach i odpowiedziach*, Lexis Nexis, Warszawa 2014, s. 48.

⁴ Jako pozytywny wyjątek należy przytoczyć artykuł Ł. Pisarczyka, który przy omawianiu *Preambuły* wskazał na „doniosłą rolę pracy w jej najszerszym znaczeniu”, uznając fragment o pracy jako pogląd twórców Konstytucji co do „jednego z fundamentów rozwoju państwa i społeczeństwa”. Por. tenże, *W poszukiwaniu aksjologii prawa pracy – Wstęp do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, <https://prawo.amu.edu.pl/__data/assets/pdf_file/0006/173499/Sobczyk-Prawo-i-czowiek-pracujcy-midzy-ochron-godnoci-a-rownoci.pdf> (dostęp: 20 kwietnia 2015 r.), s. 4.

⁵ Poruszany fragment *Preambuły* jest na ogół wymieniany w kontekście problematyki zachowania dziedzictwa kulturowego. Komentarze dotyczące wymogu ochrony zabytków, przy których wskazuje się na potrzebę pielęgnowania dziedzictwa kultury materialnej, odnoszą się do wskazanego fragmentu wstępu do polskiej Konstytucji. Por. K. Zalasńska, *Prawna ochrona zabytków nieruchomych w Polsce*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2010, s. 68-69.

Głównym przepisem odnoszącym się do zagadnienia pracy jest art. 24 Konstytucji RP, który brzmi następująco: „Praca znajduje się pod ochroną Rzeczypospolitej Polskiej. Państwo sprawuje nadzór nad warunkami wykonywania pracy”. Należy podkreślić, że ten artykuł znajduje się w rozdziale poświęconym najważniejszym kwestiom ustrojowym, a więc obok naczelnych zasad konstytucyjnych, co powinno uświadomić jego wysoką rangę wśród innych przepisów polskiej ustawy zasadniczej. Państwo powinno otaczać stosowną opieką pracę każdego z obywateli, ze szczególnym uwzględnieniem warunków jej wykonywania. Wydaje się, że ważnym dopełnieniem tego artykułu (ale także każdego z pozostałych artykułów Konstytucji RP) jest art. 1, który wymienia zasadę dobra wspólnego („Rzeczpospolita Polska jest dobrem wspólnym wszystkich obywateli”). Przepis ten nie tylko wskazuje na cel Państwa polskiego (zachowanie wspólnoty państwowej)⁶, ale także określa środki, przy których uwzględnieniu powinno ono funkcjonować. Tradycyjnie definicje dobra wspólnego określają je jako zespół środków (sumę warunków życia społecznego), dzięki któremu obywatele mogą pełniej i szybciej realizować osobiste doskonalenie się⁷ przy współpracy w ramach wspólnoty⁸. Dobro wspólne oznacza zatem pewną wartość osiąganą poprzez rozwój (doskonalenie) poszczególnych członków wspólnoty, którzy współpracują ze sobą. Przy takim rozumieniu pierwszego artykułu Konstytucji RP (wspieranemu przez fragment *Preambuły* o równości obywateli „w prawach i powinnościach wobec dobra wspólnego – Polski”) oczywistą wydaje się pozycja normy wskazującej na otoczenie pracy ochroną państwa i umiejscowienie jej w pierwszym rozdziale tego aktu prawnego⁹. Biorąc pod uwagę powyższe ustalenia,

⁶ Por. W. Arndt, *Dobro wspólne jako kryterium postępowania władzy*, w: *Dobro wspólne. Teoria i praktyka*, red. W. Arndt, ks. F. Longchamps de Bérier, K. Szczucki, Wydawnictwo Sejmowe, Fundacja „Utriusque Iuris”, Warszawa 2013, s. 200-202.

⁷ Por. Jan XXIII, *Mater et magistra*, encyklika, Rzym 1961, rozdz. 2.

⁸ Por. J. Finnis, *Prawo naturalne i uprawnienia naturalne*, przeł. K. Lossman, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2001, s. 173.

⁹ Niestety, w publikacjach poświęconych prawu pracy nie jest poruszana tematyka dobra wspólnego. Dominują natomiast takie zwroty, jak: dobro pracownika, dobro pracodawcy, interes publiczny. Na temat trudności, jakie ma doktryna prawa pracy z przewyciężeniem myślenia w kategorii sporu „interes pracodawcy a interes pracownika”, odziedziczonego po starym systemie, por. P.

pracę należy rozumieć jako istotną przy samodoskonaleniu się każdego z obywateli oraz przy budowaniu (realizowaniu) dobra wspólnego. Nie można zatem ograniczać jej jedynie do poziomu środka służącego utrzymaniu pracującego człowieka i jego rodziny. Do pełnej interpretacji kategorii pracy mogą przyczynić się zarówno publikacje z dziedziny etyki chrześcijańskiej (wskaźanie *Preambuły* na „kulturę zakorzenioną w chrześcijańskim dziedzictwie Narodu” uzasadnia takie podejście), podkreślające znaczenie pracy przy doskonaleniu rozumnej natury człowieka¹⁰, jak i poświęcone szeroko ujmowanej problematyce społecznej, ukazujące pracę jako obszar definiujący każdemu życie¹¹. Także publikacje z dziedziny zarządzania kadrami przedstawiają pracę w sposób złożony, wiążąc ją z wszystkimi aspektami aktywności człowieka, wykraczającymi poza jego stanowisko pracy¹².

Pozostałe przepisy poświęcone pracy Konstytucja ujmuje w rozdziale II, poświęconym wolnościom, prawom i obowiązkom

Grzebyk, *Dobro wspólne w przepisach prawa pracy*, w: *Dobro wspólne. Teoria i praktyka*, dz. cyt., s. 329-339.

¹⁰ Por. St. Kard. Wyszyński, *Duch pracy ludzkiej*, Wydawnictwo im. Stefana Kard. Wyszyńskiego Soli Deo, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 2001, s. 34: „Praca jest obowiązkiem człowieka. Obowiązek ten rodzi się z własnych potrzeb życiowych człowieka, jak i ze znaczenia pracy dla pełni osoby ludzkiej. Bez pracy nie można ani utrzymać życia, ani też dojść do pełni rozwoju osobowości. Praca służy do utrzymania w nas Bożego daru – życia, do godziwego zaspokojenia jego potrzeb i do udoskonalenia naszej rozumnej natury”; Por. Jan Paweł II, *Laborem exercens*, encyklika, Rzym 1981, rozdz. 2 (Praca a człowiek).

¹¹ Por. M. May, *Polityka rynku pracy*, w: M. Hill, *Polityka społeczna we współczesnym świecie. Analiza porównawcza*, rozdz. 5, Difin, Warszawa 2010, s. 112-113: „Dla większości jednostek w rozwiniętych społeczeństwach przemysłowych wykonywanie płatnej pracy jest prawdopodobnie cechą definiującą ich życie. Praca nie tylko dostarcza im środków utrzymania, ale często wyznacza ich pozycję społeczną i tożsamość. W pracy spędzają większość swojego życia, nawiązują przyjaźnie i często poznają swoich partnerów. Ogromna ilość danych wykazuje również, że możliwości zawodowe ludzi oddziałują na stan ich zdrowia, długość i ogólną jakość życia oraz zaangażowanie obywatelskie. (...)”.

¹² Por. A. Poczowski, *Zarządzanie zasobami ludzkimi. Strategie – procesy – metody*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2008, s. 402-405. Autor zwraca uwagę na pozytywne znaczenie równowagi zachodzącej między życiem zawodowym a osobistym. Por. P. Cardona, P. García-Lombardía, *Jak rozwijać kompetencje przywódcze*, przeł. M. Bortnowska, Wydawnictwo M, Kraków 2008, s. 23. Autorzy krytykują redukcjonistyczną koncepcję człowieka i jego motywację do pracy skoncentrowaną jedynie na „uzyskanie środków utrzymania” w oparciu o dostępne wyniki badań psychologów, wg których istotne znaczenie mają szersze motywacje: „(...) osoba, która pracuje, poszukuje czegoś więcej niż tylko uzyskania środków utrzymania: chce rozwinąć zdolności lub zdobyć pewien stopień społecznego uznania. (...)”

obywateli. Warto zaznaczyć, że rozdział ten otwarty jest przez art. 30¹³, przedstawiający zasadę godności człowieka, która uznawana jest za normę konstytucyjną o centralnym znaczeniu¹⁴. W odróżnieniu od pozostałych zasad konstytucyjnych nie podlega ona ważeniu co do doniosłości z innymi zasadami, ale w przypadku kolizji wymaga uznania pierwszeństwa. Z zasadą godności człowieka wiąże się powinność traktowania każdego w sposób podmiotowy, a więc Konstytucja RP wyraża w sposób wyraźny brak zgody na podejście przedmiotowe (instrumentalne)¹⁵. Jest to bardzo istotne dopełnienie wskazanej wyżej zasady dobra wspólnego, co w konsekwencji prowadzi do wniosku, że Rzeczpospolita Polska powinna zapewniać każdemu z obywateli możliwość samodzielnego i osobistego rozwoju w ramach wspólnoty¹⁶. Można uznać, że konstytucyjna ochrona pracy przedstawiona w art. 24 przy zestawieniu z *Preambułą*, art. 1 i art. 30 osiąga poważny wymiar ustrojowy, przekraczający rangę prawa socjalnego. Powiązany jest przecież z najważniejszymi normami konstytucyjnymi. Wobec tego nie można interpretować konstytucyjnej ochrony pracy w sposób zawężony poprzez rozumienie pracy jedynie jako źródła utrzymania pracownika, który jest zatrudniony na podstawie umowy o pracę.

Przepisy art. 65-67, zawarte w części rozdziału II Konstytucji RP, zatytułowanej „Wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne” traktują o pracy w kontekście praw ekonomicznych i socjalnych. Pojęcie pracy występuje tutaj przy wolności „wykonywania zawodu” i wolności „wyboru zawodu” oraz przy wolności „wyboru miejsca pracy” (art. 65 ust. 1). Nie można zatem nikogo zmusić do wyboru określonego czy jakiegokolwiek

¹³ Por. art. 30 Konstytucji RP, dz. cyt.: „Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych”.

¹⁴ Por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 30 września 2008 r., sygn. akt K 44/07 (OTK ZU nr 7/A/2008, poz. 126).

¹⁵ Por. tamże, s. 33-34; Por. M. Piechowiak, *Dobro wspólne jako fundament polskiego porządku konstytucyjnego*, Trybunał Konstytucyjny, Warszawa 2012, s. 435: „Podstawowym, niekwestionowanym elementem zasady godności jest zakaz czysto instrumentalnego traktowania człowieka i nakaz traktowania go jako cel sam w sobie, jako kogoś, kto ma swoje cele rozwojowe (...)”.

¹⁶ Por. tamże: „Określając integralny rozwój osoby jako cel państwa i prawa, zasada dobra wspólnego zostaje strukturalnie powiązana z zasadą godności, która określa fundamentalne warunki służące integralnemu rozwojowi człowieka (...)”.

zawodu, choćby zawód ten byłby zawodem wyuczonym. Nie ma żadnych przeszkód w zmianie zawodu na jakikolwiek inny. Nie można również zmuszać kogoś do wykonywania pracy w danej miejscowości czy w danym miejscu pracy. Ta wolność wyboru i wykonywania zawodu może być ograniczana jedynie przez okoliczności faktyczne związane z uwarunkowaniami rynku pracy¹⁷. Trzeba przyznać, że tak przedstawione wolności nawiązują do szerszego rozumienia pracy, jako aktywności człowieka służącej jego samorealizacji. Zrozumiałe wydają się przepisy gwarantujące każdemu z obywateli wybór planu samodoskonalenia przy poszanowaniu konstytucyjnej zasady godności człowieka. Nałożenie na kogokolwiek obowiązku pracy może nastąpić tylko w drodze ustawowej (art. 65 ust. 2), np. poprzez nakazanie uczestnictwa w przeciwdziałaniu klęsce żywiołowej i usuwania jej skutków lub poprzez nałożenie przez sąd obowiązków na skazanego prawomocnym wyrokiem w sprawie karnej¹⁸. Kolejne przepisy Konstytucji RP (art. 65 ust. 3-4, art. 66 i art. 67) wprowadzają dyrektywy dla ustawodawstwa pracy, które w doktrynie prawnej wiążane są z tzw. funkcją ochronną prawa pracy. Wśród nich znajduje się zakaz stałego zatrudniania dzieci do lat 16 przy możliwości zezwolenia na dopuszczalne zatrudnienie w drodze ustawy (art. 65 ust. 3), co oznacza możliwość zatrudnienia osób w wieku 16-18 lat w powiązaniu z nauką zawodu. Art. 65 ust. 4 reguluje natomiast instytucję ustawowej minimalnej wysokości wynagrodzenia za pracę. Trzeba jednak zaznaczyć, że interpretacja tego przepisu, czego przykładem jest komentarz P. Winczorka (konstytucjonalisty będącego ekspertem podczas prac konstytucyjnych), ogranicza go do pracy wykonywanej w „pełnym czasie ustawowym”, a więc na podstawie umowy o pracę¹⁹. Kolejny przepis zawarty w ust. 5 art. 65 („Władze publiczne prowadzą politykę zmierzającą do pełnego, produktywnego zatrudnienia poprzez realizowanie programów zwalczania bezrobocia, w tym organizowanie i wspieranie poradnictwa i szkolenia zawodowego oraz robót publicznych i prac interwencyjnych”²⁰)

¹⁷ Por. P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Liber, Warszawa 2000, s. 88.

¹⁸ Por. tamże, s. 89.

¹⁹ Por. tamże.

²⁰ Por. art. 65 ust. 5 Konstytucji RP, dz. cyt.

przedstawia typową normę programową, wskazującą jeden z celów polityki państwowej. Jest ona przykładem normy niekonkluzywnej (może być realizowana w mniejszym lub większym stopniu, poza tym o jej zastosowaniu i zakresie decyduje szeregu argumentów), uwarunkowanej przez ograniczone możliwości faktyczne i prawne²¹. Jednak stanowi niewątpliwie wyraźną wskazówkę dla działania organów publicznych. Art. 66 nakłada na pracodawców obowiązek zagwarantowania pracownikom odpowiednich warunków pracy, w zakresie bezpieczeństwa i higieny, przyznając jednocześnie pracownikom prawo do uzyskania tych warunków (ust. 1). Konstytucja w tym przepisie przyznaje także pracownikom prawo do dni wolnych od pracy i corocznych płatnych urlopów, a także do ograniczenia maksymalnych norm czasu pracy (ust. 2). Warto w tym miejscu zaznaczyć, że przy zawężonej interpretacji pojęć „pracy” i „pracownika” gwarancje te są ograniczone do pewnego kręgu osób pracujących. Kolejny przepis polskiej ustawy zasadniczej (art. 67) zawiera gwarancje dotyczące „prawa do zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy” (także w przypadku osiągnięcia wieku emerytalnego) oraz „prawa do zabezpieczenia społecznego w razie utraty pracy” (w przypadku, gdy pozostaje bez pracy „nie z własnej woli” i nie posiada „innych środków utrzymania”). Należy zaznaczyć, że ten przepis interpretowany jest jako prawo gwarantowane także osobom nie będącym pracownikami zatrudnionymi na umowę o pracę²².

Przedstawione wyżej przepisy polskiej ustawy zasadniczej wprowadzają możliwość interpretacji konstytucyjnej ochrony pracy na dwa sposoby. Praktyka zdecydowanie akcentuje rozumienie pracy w jej węższym znaczeniu. To sprawia, że zarówno polski ustawodawca, jak i doktryna prawa pracy podchodzą do omawianego zagadnienia jako odpowiadającego stosunkowi pracy (dotyczącego pracownika i umowy o pracę) oraz akcentującego zabezpieczenie socjalne pracownika (praca służąca utrzymaniu materialnemu osoby).

3. Ustawowe zdefiniowanie pojęcia pracy jest dość sformalizowane i określa ją jako świadczenie pracownika na rzecz pracodawcy w ramach stosunku pracy. Przepisy prawa pracy

²¹ Por. L. Morawski, *Filozofia prawa*, Towarzystwo naukowe Organizacji i Kierownictwa, Toruń 2014, s. 236-237.

²² Por. P. Winczorek, dz. cyt., s. 91.

przedstawiają zatem pracę jako przedmiot umowy zawartej między pracownikiem i pracodawcą, zobowiązanym do wypłaty wynagrodzenia. Wskazują przy tym, że praca ta jest wykonywana na rzecz pracodawcy oraz pod jego kierownictwem²³. Stąd można wskazać różnicę z czynnościami wykonywanymi w ramach umowy zlecenia, przy której nie ma warunku podporządkowania się i pozostawania w dyspozycji zlecającego. Dodatkową ilustracją ukazującą, na czym polega określona przez przepisy prawne praca, może być porównanie jej z wolontariatem, który jest świadczeniem dobrowolnym i bez wynagrodzenia. Przepisy prawne celowo wskazują, że przedmiotem wolontariatu jest świadczenie²⁴, a nie określona wprost praca, dla której zarezerwowane jest znaczenie związane ze stosunkiem pracy. Oczywiście, ukazuje to bardzo zawężone pojmowanie pracy przez polskie prawo, co może być usprawiedliwiane jedynie potrzebą precyzji języka tekstów prawnych. Wydaje się jednak, że to prawne ujęcie ma bardzo duży wpływ na rozumienie pracy w ogóle. Biorąc pod uwagę zwiększający się zakres regulacji życia społecznego przez prawo, taki efekt nie powinien budzić zdziwienia, jednak poważnym skutkiem ubocznym jest sformalizowanie pojęcia pracy w języku codziennym. Stąd o ile wolontariat jest w języku codziennym kojarzony z pojęciem pracy (w literaturze fachowej jest określany jako „dobrowolna i bezpłatna praca na rzecz innych, wykraczająca poza więzi rodzinno-przyjacielsko-koleżeńskie”²⁵), to już zajmowanie się domem rodzinnym rzadko nazywane jest pracą²⁶. Warto wskazać w tym miejscu jeszcze jeden przykład związany z wykonywaniem pracy, przy którym oszczędnie korzysta się z pojęcia pracy związanego głównie z regulowanym przez prawo stosunkiem pracy. Na podstawie przepisów prawa cywilnego dopuszczalne jest zawarcie umowy

²³ Por. art. 22 §1 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (tj. Dz. U. z 2014 r., Nr 1502, poz. 1662).

²⁴ Por. art. 2 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (tj. Dz. U. z 2014 r., poz. 1118).

²⁵ Por. *Inspirator obywatelski 2.0 czyli pracowniczy wolontariat kompetencji z wykorzystaniem Internetu*, red. F. Pazderski, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2012, s. 4; Por. *Teczka informacyjna – Wolontariat. Najczęściej zadawane pytania*, WUP w Warszawie, Warszawa 2007, s. 2.

²⁶ Por. raport *Nieopłacalna praca domowa – jak ją traktować, żeby skutecznie tworzyć podstawy opiekuńczego społeczeństwa*, Instytut Spraw Obywatelskich, Łódź 2006, s. 10-12.

zlecenia, której przedmiotem jest wykonanie określonej czynności prawnej przez przyjmującego zlecenie²⁷. Z jednego z przepisów wynika, że z czynnością prawną wiąże się wykonanie pracy²⁸. Wykonujący zlecenie wkłada zatem swoją pracę, jednak nie jest to praca tak złożona (obudowana przez szereg warunków oraz ochronę), jak w przypadku stosunku pracy. Można uznać ją za pracę w ogólniejszym znaczeniu, co jednak skutkuje brakiem gwarancji zarezerwowanych dla pracowników ze stosunku pracy. Przepisy prawa cywilnego regulują także umowę o dzieło, której przedmiotem jest wykonanie oznaczonego dzieła²⁹. Także przy określaniu pracy (ustawodawca używa pojęcia prac – w liczbie mnogiej) w kontekście umowy o dzieło można odróżnić pracę w ogólniejszym znaczeniu od opisywanego przez przepisy Kodeksu pracy pojęcia w znaczeniu ścisłym. W wyraźnym rozróżnieniu tych dwu znaczeń istotne jest pojęcie pracownika, które jest kluczowe w prawie pracy (to pracownik jest przede wszystkim objęty ochroną), natomiast nie jest obecne w przepisach regulujących przytoczone wyżej umowy zlecenia oraz o dzieło. Pracownikiem wykonującym pracę nie jest także przedsiębiorca prowadzący działalność gospodarczą. Może on być jedynie pracodawcą. Z tego wynika, że szczególną ochroną objęta jest praca wykonywana przez pracownika, natomiast praca wykonywana przez przedsiębiorcę takiej ochrony już nie ma. Ten aspekt warto podkreślić, bowiem o ile polskie prawo stara się otoczyć opieką osobę pracującą pod czyimś kierownictwem (pracownika), to już na osobę pracującą, która wykonuje czynności kierownicze (pracodawcy, przedsiębiorcy, kierownika), nie ma pomysłu. Nie stanowi problemu, gdy osoba taka jest zatrudniona w dużym przedsiębiorstwie na stanowisku kierowniczym (na podstawie umowy o pracę), ale w przypadku prowadzenia działalności gospodarczej czy coraz bardziej popularnego samozatrudnienia należy przyznać, że spora grupa osób wykonujących swoją pracę jest pozbawiona szczególnej ochrony prawnej

²⁷ Por. art. 734 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 ze zm.).

²⁸ Por. tamże, art. 735 §2: „Jeżeli nie ma obowiązującej taryfy, a nie umówiono się o wysokość wynagrodzenia, należy się wynagrodzenie odpowiadające wykonanej pracy”.

²⁹ Por. tamże, art. 627 i nast.

przystępującej pracownikom definiowanym w wąskim znaczeniu przez Kodeks pracy.

4. Szereg aktów prawnych, w których ustawodawca w sposób szczegółowy rozwinął poszczególne normy zawarte szczególnie w przepisach drugiego rozdziału Konstytucji RP, potwierdza zaakcentowanie funkcji ochronnej prawa pracy jako funkcji uznanej za podstawową. Ze stosowaniem tych aktów wiąże się funkcjonowanie całego systemu ochrony pracy, wspieranego przez kompetentne instytucje publiczne. Głęboką krytykę wąsko rozumianej funkcji ochronnej prawa pracy przeprowadził A. Sobczyk, wskazując na zjawisko „pracowniczość” w polskim prawie pracy³⁰. Prawo pracy powinno „mieścić się w ramach porządku konstytucyjnego” i „podlegać tym samym kryteriom ze sfery zasad ustrojowych”, co wszystkie inne gałęzie prawa. To prowadzić musi do wniosku, że

pozycja prawna pracownika może różnić się od pozycji innej osoby wykonującej pracę tylko tym, co wynika z odrębności pracy podporządkowanej w stosunku do pracy niepodporządkowanej.

A zatem

prawo pracy nie może stanowić źródła przywilejów pracowników w stosunku do innych zatrudnionych, ani też nie może naruszać konstytucyjnych praw pracodawcy³¹.

Jak słusznie podkreślił A. Sobczyk, dopiero przy uwzględnieniu wymogów stawianych przez Konstytucję RP można ustalić dokładne fundamenty prawa pracy oraz jego miejsce w systemie prawnym. Dodać jednak trzeba, że te ustalenia mogą być pełne dopiero wówczas, gdy uwzględni się rolę pracy w życiu każdego człowieka, w jego doskonaleniu się (na co szczególnie zwracają uwagę specjaliści od zarządzania kadrami oraz uczenia się przez całe życie) oraz w jego usytuowaniu w społeczeństwie (co podkreślają specjaliści od polityki społecznej oraz psychologii). Spojrzenie interdyscyplinarne mogłoby być zatem pewnym sposobem rozwiązania zasygnalizowanego problemu. Niestety,

³⁰ Por. A. Sobczyk, *Prawo pracy w świetle Konstytucji RP*. Tom I. *Teoria publicznego i prywatnego indywidualnego prawa pracy*, C.H. BECK, Warszawa 2013, s. 27-36.

³¹ Tamże, s. 5.

dominująca interpretacja norm konstytucyjnych odnoszących się do zagadnienia pracy, prowadzi do zredukowanego znaczenia pracy, które przekładane jest następnie w praktyce ustawodawczej, a często także w języku potocznym. Wydaje się, że zmiana tego sposobu interpretacji wymagałaby sporego wysiłku oraz czasu, na co na zakończenie tego artykułu pozostaje mieć nadzieję. Doniosłość zasady godności człowieka oraz zasady dobra wspólnego, bez których nie sposób dookreślić konstytucyjnej ochrony pracy, powinna być dostatecznym argumentem na rzecz podjęcia takich działań.

BIBLIOGRAFIA

- Arndt W., *Dobro wspólne jako kryterium postępowania władzy*, w: *Dobro wspólne. Teoria i praktyka*, red. W. Arndt, ks. F. Longchamps de Bérier, K. Szczucki, Wydawnictwo Sejmowe, Fundacja „Utriusque Iuris”, Warszawa 2013, s. 200-210.
- Banaszak B., *Porównawcze prawo konstytucyjne współczesnych państw demokratycznych*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2007.
- Cardona P., García-Lombardía P., *Jak rozwijać kompetencje przywódcze*, przeł. M. Bortnowska, Wydawnictwo M, Kraków 2008.
- Finnis J., *Prawo naturalne i uprawnienia naturalne*, przeł. K. Lossman, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2001.
- Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Liber, Warszawa 2003.
- Granat M., *Prawo konstytucyjne w pytaniach i odpowiedziach*, Lexis Nexis, Warszawa 2014.
- Grzebyk P., *Dobro wspólne w przepisach prawa pracy*, w: *Dobro wspólne. Teoria i praktyka*, red. W. Arndt, ks. F. Longchamps de Bérier, K. Szczucki, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2013, s. 329-339.
- Inspirator obywatelski 2.0 czyli pracowniczy wolontariat kompetencji z wykorzystaniem Internetu*, red. F. Pazderski, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2012.
- Jan XXIII, *Mater et magistra*, encyklika, Rzym 1961.
- Jan Paweł II, *Laborem exercens*, encyklika, Rzym 1981.
- May M., *Polityka rynku pracy*, w: M. Hill, *Polityka społeczna we współczesnym świecie. Analiza porównawcza*, rozdz. 5, Difin, Warszawa 2010, s. 112-138.
- Morawski L., *Filozofia prawa*, Towarzystwo naukowe Organizacji i Kierownictwa, Toruń 2014.
- Nieopłacalna praca domowa – jak ją traktować, żeby skutecznie tworzyć podstawy opiekuńczego społeczeństwa*, Instytut Spraw Obywatelskich, Łódź 2006.
- Piechowiak M., *Dobro wspólne jako fundament polskiego porządku konstytucyjnego*, Trybunał Konstytucyjny, Warszawa 2012.

- Pisarczyk Ł., *W poszukiwaniu aksjologii prawa pracy – Wstęp do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, w: https://prawo.amu.edu.pl/__data/assets/pdf_file/0006/173499/Sobczyk-Prawo-i-czowiek-pracujcy-midzy-ochron-godnoci-a-rownoci.pdf (dostęp: 20 kwietnia 2015 r.).
- Pocztowski A., *Zarządzanie zasobami ludzkimi. Strategie – procesy – metody*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2008.
- Sobczyk A., *Prawo i człowiek pracujący – między ochroną godności a równości*, [w:] https://prawo.amu.edu.pl/__data/assets/pdf_file/0006/173499/Sobczyk-Prawo-i-czowiek-pracujcy-midzy-ochron-godnoci-a-rownoci.pdf (dostęp: 20 kwietnia 2015 r.).
- Sobczyk A., *Prawo pracy w świetle Konstytucji RP. Tom I. Teoria publicznego i prywatnego indywidualnego prawa pracy*, C.H. BECK, Warszawa 2013.
- Stefaniuk M., *Preambuła do Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2003/2004, Sectio G, Vol. L/LI, s. 203-223.
- Teczka informacyjna – Wolontariat. Najczęściej zadawane pytania*, WUP w Warszawie, Warszawa 2007.
- Winczorek P., *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Liber, Warszawa 2000.
- Wyszyński St. Kard., *Duch pracy ludzkiej*, Wydawnictwo im. Stefana Kard. Wyszyńskiego Soli Deo, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 2001.
- Zalasińska K., *Prawna ochrona zabytków nieruchomości w Polsce*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2010.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 ze zm.).
- Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (tj. Dz. U. z 2014 r., Nr 1502, poz. 1662).
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (tj. Dz. U. z 2014 r., poz. 1118).
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 30 września 2008 r., sygn. akt K 44/07 (OTK ZU nr 7/A/2008, poz. 126).